

РОЗДІЛ 5. СОЦІАЛЬНА РОБОТА
CHAPTER 5. SOCIAL WORK

УДК 37.048: 159.922

Валентина Іванівна Кротенко
ORCID ID: 0000-0002-6382-984X
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної психології та медицини,
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна
vikrotenko@gmail.com

Ганна Олександрівна Найдьонова
ORCID ID: 0000-0002-6679-0469
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної психології та медицини,
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна
flyingbirdy@gmail.com

**МЕТАФОРА ЯК МЕТОД КОНСУЛЬТАТИВНОЇ РОБОТИ ПСИХОЛОГІВ
ТА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ З БАТЬКАМИ**

У науково-методичній статті представлено метод метафор як сучасний ефективний метод, що задіює нейродинамічні механізми рефлексії особистістю актуальних життєвих подій. Проналізовано становлення, сутність та функції метафори в психолого-педагогічній роботі. Запропоновано погляд на метафору як засіб отримання інформації про особливості взаємовідносин в системі «батьки – дитина». Розкрито три варіанти її застосування у консультативному процесі. Наведено приклади метафор та наданий методичний коментар по роботі психологів та соціальних педагогів із ними.

Ключові слова: метафора, консультативна робота психолога та педагога, метод, консультування батьків.

Вступ. Сучасний етап розвитку психології та соціальної педагогіки характеризується стрімкою появою в арсеналі цих наук нових методів, процедур збору та аналізу інформації; підходів і теоретичних поглядів, які кидають виклик прийнятим стандартам гуманістичного підходу і переорієнтовують у бік рефлексивного усвідомлення людиною здобутків загальнолюдської культури та самої себе. Саме у такому ракурсі пізнання людини істотну роль відіграє метафора, як особливий метод багатьох галузей людинознавства. Спілкування за допомогою метафори (метафорична комунікація) займає вагоме місце у гуманістичній, екзистенційній психології, у нейролінгвістичному програмуванні (НЛП), в гештальт-терапії. У багатьох психотерапевтичних напрямках метафора є методологічною основою, яка формує систему основних понять. Прикладами таких системоутворюючих метафор є лібідо і катексис у психоаналізі; персона, анімус, тінь і самість у

психології К. Г. Юнга; броня (панцир) і оргон у тілесній терапії; якір у НЛП тощо.

Дослідженням метафори у психології займалися такі вчені, як: Д. Гордон (1995), Дж. Міллс, Р. Кроулі (2000), М. Еріксон та Е. Россі (1977). Метафоричне значення слова в побутовій мові, мові науки та художньої літератури аналізується в роботах Х. Ортеги-і-Гассета, А. Річардса, Дж. Серля, Р. Якобсона, М. Блека (Арутюнова, Журинська, 1990). У психологічному контексті метафору розуміють як «виведення, розширення, перенесення однієї реальності поняття або змісту на інше, більш яскраве» (Вачков, 2004, с. 64). У психології метафори довгий час використовувались тільки як емпіричний матеріал. Наприклад, К. Бюлер (1993) пропонував досліджуваним у якості матеріалу для інтроспекції прислів'я. Найбільш сильним поштовхом до розуміння психотерапевтичних ресурсів метафори послугували, без сумніву, роботи З. Фрейда, який акцентував увагу на метафоричності мови

психічних образів. Пізніше в рамках психодинамічного підходу з'явилися концепції К.-Г. Юнга, які розкривали роль казкових метафор у людському житті та пропонували психотерапевтичні технології з використанням метафор. М. Еріксон (2001), який запропонував і активно використовував у своїй роботі метод терапевтичної метафори, вважав, що в кожній людині закладені здібності, які заслуговують на повагу. Він допомагав розкривати ці задатки не через якісь застигли формули та укорінені системи, а через створення умов стимулювання неповторних внутрішніх процесів кожної людини. Послідовники М. Еріксона, Д. Міллс та Р. Кроулі також у своїй психологічній практиці використовували метод терапевтичної метафори, наголошуючи, що «як сірник запалює свічку, так метафора розпалює уяву дитини, перетворюючи її у джерело сили та самопізнання» (2000). Дослідники відзначають також розвиваючі можливості метафор, які можуть бути використані для розвитку мислення, самосвідомості і суб'єктності клієнта. Г. Шиманович (2007) аналізує метафору як когнітивний механізм номінації. В. Богданович у своїй книзі «Історія і метафора на допомогу ведучому тренінгу» розглядає метафору як спосіб метафоричного вираження проблеми, досвіду, особистості клієнта з метою їх терапевтичного пропрацювання (Богданович, 2006). Ж. Гордєєва (2009) також розглядає метафору як засіб розвитку самосвідомості особистості, причому як клієнта, так і консультанта. Вікові особливості метафоризації психолого-педагогічної роботи виділяють О. Стуліка, Н. Шарлай (2019) та інші. Роль метафори в професійній підготовці майбутніх психологів визначає Д. Супрун (2019).

Представлений аналіз вказує на функціональність методу метафор та широкий контекст у його застосуванні. Більшість дослідників доводить, що метафоричний образ дозволяє побачити людині новий зміст в тому, що було давно відомо, і передати цей зміст за межі області, в якій воно виникло. Реалізація цього механізму, на нашу думку, може відігравати важливу роль в процесі роботи психолога / соціального педагога із батьками дітей, адже за допомогою метафор вони матимуть змогу нетравматично переосмислити їхні взаємовідносини із дітьми, рефлексувати складнощі життєвої ситуації, що виникла. З іншого боку, використання інструменту метафор розширить арсенал фахових методів якісного

впливу на систему «батьки – дитина» в процесі реалізації консультативної психолого-педагогічної роботи.

Мета статті – представити метод метафор як сучасний ефективний метод, що задіює нейродинамічні механізми рефлексії особистістю актуальних життєвих подій та можливості використання різних варіантів метафор у консультативній роботі психологів та соціальних педагогів із батьками.

Методи дослідження. Для з'ясування стану розробленості проблеми, що вивчається, нами було проведено аналіз, порівняння та узагальнення даних наукової та навчально-методичної літератури, періодичних видань тощо. Для формулювання методичних аспектів використання метафор у консультативній роботі психологів та соціальних педагогів із батьками було використано бібліографічний метод, узагальнення практичного досвіду фахівців психологічної служби та екстраполяції ключових показників успішності метафоризації консультативного процесу.

Генезис та зміст поняття «метафора». Використання метафор у науках соціального та гуманітарного спрямувань (лінгвістиці, філософії, психології) розпочалося у ХХ столітті, з середини 1970-х років, коли метафори стали об'єктом самостійного вивчення.

Феноменологічно метафора проявляється в усіх сферах людської діяльності, але першою сферою є все ж мова. Саме з вивчення метафоричності мови і почалися лінгвістичні, філософські та психологічні дослідження. Кожна з цих наукових сфер тлумачить метафору у контексті своєї парадигми. Так, у філософських дослідженнях метафора виступає, у першу чергу, як спосіб мислення; у лінгвістиці розглядається як механізм мовлення та спосіб смислоутворення. У психологічних дослідженнях метафора визначається як терапевтичний прийом, метод, образний спосіб опису ситуації, образне порівняння, яке допомагає через картинку побачити нові смисли. У сучасній філософсько-лінгвістичній літературі термін «метафора» використовується у трьох значеннях: 1) метафора – це слово з переносним значенням; 2) метафора – один з тропів, наряду з метонімією, синекдохою, оксюмороном тощо; 3) метафора – це будь-який вираз мови (слово, словосполучення, речення, текст) з переносним значенням. У цьому випадку метафорою можна назвати прислів'я,

ідіому, притчу, навіть цілий роман. Відповідно, можна виокремити три основні функції метафори, які визначаються загальнометодологічним контекстом її розуміння. По-перше, це *естетична функція* метафори, яка як естетичний феномен покликана пробуджувати у читача позитивні емоції. Метафора надає мовленню виразності, викликає почуття новизни та подиву, реалізуючи тим самим уявлення про красу. По-друге, *психологічна функція* метафори полягає в тому, що вона занурює процес сприйняття людиною світу у атмосферу психологічної стабільності. Утворюючись на основі загальнодоступних слів, метафора сприяє наочному представленню інформації у вигляді образів. Метафора «представляє неживе живим», надаючи абстрактному поняттю динаміки і життєвого змісту (Алексеев, 1996, с. 73). І, по-третє, *пізнавальна функція* метафори, у першу чергу її ясність і піднесеність. Пізнавальна функція метафори реалізується, перш за все, у тому, що вона прояснює незрозуміле, дозволяє уникнути у судженнях багатослівності та сприяє лаконічним висловлюванням. Встановлюючи взаємозв'язок поняття з відповідним семантичним контекстом, метафора конкретизує його зміст.

Метафори в психолого-педагогічній практиці – це повідомлення, у яких інформація, що виходить від клієнта до фахівця, представлена у термінах, які належать до інших галузей знань, тобто у символічній формі. Співставляючи не пов'язані раніше поняття, метафори дозволяють у стислій і оригінальній формі розкрити сутність повідомлення, допомагають по-новому осмислити звичні предмети і явища, що набуває вагомого психотерапевтичного ефекту. Отже, не зважаючи на безліч підходів до трактування метафори, не викликає сумніву той факт, що метафора відображає здатність людини помічати та створювати подібності між дуже різними явищами, індивідами та класами об'єктів.

Нейродинамічні механізми метафоричної мови. Широке використання методу метафор у психолого-педагогічній практиці, на нашу думку, пов'язано з особливостями людської психіки, зокрема, з нейродинамічними механізмами обробки інформації у корі великих півкуль головного мозку. Хоча сенсорна інформація потрапляє в систему психіки в різних формах, які визначаються модальністю (якістю) сприймання – зорового, слухового, тактильного. У процесі використання, переробки та збереження вона

набуває єдиної природи. Метафора ж якраз і є тим механізмом, який найкраще поєднує і зв'язує неспівставні аспекти реальності. Адже інформація, представлена у знаковій формі, переводиться у чуттєву форму та має уже не дискретний, а континуальний характер, що приводить до зміни початкового змісту. Неоднозначність символу дає можливість долати чітке закріплення системи значень, не втрачаючи при цьому зв'язків з групою, спираючись на архаїчні смислові зв'язки, які об'єднують усіх членів групи. Метафори пробуджують творчі ресурси уяви. Мова метафор, як одна з універсальних мов людського спілкування та один з найважливіших засобів мистецтва, забезпечує розкриття творчих потенціалів суб'єктів в процесі спільної активності.

Метафорична мова дозволяє фахівцю донести до клієнта відповідні повідомлення в достатньо безпечній формі і ненав'язливо запропонувати варіанти вирішення проблеми. Можливість різноманітного тлумачення клієнтом почутої метафори визначає вибір найбільш прийняттого для нього рішення. Можна сказати, що метафора діє набагато м'якше та делікатніше, ніж багато інших психологічних впливів; при цьому зміст розказаного попадає в саму серцевину проблеми, але опосередковано, розпливчато, без напору. Саме тому її доцільно використовувати у консультативній роботі психолога та педагога з батьками, адже, як зазначають О. Василевська, Л. Дворніченко (2017), її ефективність є доволі високою, коли прямі форми комунікації виявляються недієвими.

Методичні аспекти використання метафор у консультативній роботі психологів та соціальних педагогів із батьками. Використання метафори у консультативній психолого-педагогічній роботі забезпечується наступними її особливостями: здатністю розкривати одне явище через інше; якістю пом'якшення, полегшення сприйняття некомфортної травмуючої інформації. В залежності від змісту життєвої ситуації вони можуть виконувати наступні функції:

– експресивна – полягає в тому, що клієнт за допомогою метафори висловлює складний для вербалізації досвід (настрій, почуття, враження);

– дисоціююча – полягає в тому, що при використанні метафори відбувається екстеріоризація проблеми, тобто переміщення її з внутрішнього поля у зовнішнє, що дає можливість клієнту побачити ніби з боку свою проблему і самому знайти шляхи її вирішення;

– діагностична – основана на тому, що образи, які обирає клієнт, детерміновані його усвідомлюваними або неусвідомлюваними мотивами. Ця функція широко використовується у проєктивних методиках, а у транзактному аналізі, наприклад, улюблена дитяча казка трактується як метафора, що допомагає розкрити життєвий сценарій клієнта;

– пояснююча – полягає в тому, що завдяки символічному заміщенню абстрактних понять значно полегшується сприйняття та засвоєння різних психологічних законів та теорій (наприклад, образи Его-станів у транзактному аналізі або «собаки» у гештальт-терапії).

Особливостями використання метафор у роботі з батьками є такі. По-перше, метафора транслює від однієї людини до іншої приховані смисли. По-друге, метафоричний образ дозволяє розгледіти новий зміст у вже давно відомому та перенести цей зміст за межі тієї галузі, яка їх породила. Наприклад, навіть у відомій казці «Колобок» один побачить картину життєвого шляху людини, яка вимушена долати труднощі на різних етапах свого життя; інший завдяки казці усвідомить ідею про необхідність автономії від батьків; третій відкриє в ній смисл, пов'язаний з неможливістю оминати долю тощо. Образно кажучи, метафора – це чарівна скарбничка, в якій кожен знаходить той скарб, який саме він здатен там знайти. Таким чином, метафора може бути також засобом для встановлення контакту з батьками і дозволяє точніше проводити перший етап діагностики, подальшу корекцію, легко відслідковувати динаміку психічних процесів та якостей особистості, а також здійснювати заключний етап надання психологічної допомоги і формулювати рекомендації. Крім того, вона може використовуватись як діагностичний інструмент для детального вивчення проблем батьківсько-дитячих відносин. Поведінка батьків під час розповіді метафоричної історії, подальший аналіз характеру малюнка та його сюжету (якщо проводиться малювання), специфіка обговорення метафори – все це може дати інформацію про особливості взаємовідносин в системі «батьки – дитина».

Метафори можна застосовувати у ході індивідуальних або групових консультацій, використовуючи наступні варіанти:

– читання та обговорення метафор (виражених у притчах, повчальних історіях тощо) спільно з батьками;

– обговорення малюнків-метафор і складання розповіді за ними;

– робота з метафоричними картами.

Усі варіанти метафор використовуються з метою ознайомлення та допомоги у практичному засвоєнні батьками психологічно грамотних форм ефективної взаємодії з дітьми, для розв'язання труднощів у спілкуванні та розвитку щирих, емпатійних, довірливих відносин. Вони допомагають навчитися безоцінно приймати свою дитину, розуміти і проговорювати її почуття, розв'язувати конфлікти. Розглянемо коротко роботу фахівця з кожним з вказаних варіантів метафор.

1) **Метафору-притчі.** Читання метафор допоможе встановити атмосферу довіри між психологом і батьками, а також може стати відправним пунктом для обговорення конкретної проблеми дитячо-батьківських відносин (як в ході індивідуальних консультацій, так і під час групової зустрічі). Таку форму взаємодії можна доповнити арт-терапевтичними прийомами корекції (драматизація в пісочниці, малювання на аркуші паперу або на поверхні піску, ліплення тощо).

Наведемо два приклади метафору-притчі.

Притча про розуміння.

Мета – усвідомлення необхідності встановлення більш тісних відносин з дітьми (можливо, за допомогою прийомів активного слухання, «Я»-висловлювань).

«Одного разу до мудреця з далекого села прийшли молоді люди.

– Мудрець, ми чули, що ти даєш усім мудрі поради, вказуєш правильний шлях, відкриваєш істину. Допоможи й нам! Старше покоління у нашому селі перестало нас розуміти, а з цим нам дуже важко жити. Що нам робити?»

Мудрець подивився на них і питає:

– А якою мовою ви говорите?»

– Усе молоде покоління говорить тарабарською мовою.

– А старші жителі?»

– Замислились молоді люди і визнали:

– Ми в них не запитували.

– Саме тому у вас виходить тільки їх слухати, але не розуміти!»

Питання для обговорення:

– Як ви можете описати своє спілкування з дитиною? Уявіть який-небудь образ, що характеризує ваше спілкування. Пригадайте і опишіть ситуацію, характерну для вашого спілкування з дитиною.

– Що вам допомагає у спілкуванні? Що заважає?

Метафора «Два маленькі хлопчики».

Мета – допомога в усвідомленні необхідності безоцінного прийняття батьками своєї дитини, а також важливої ролі батьківських установок, очікувань (виражених у словах та вчинках), у формуванні особистості дитини, її самооцінки та переконань.

«Вчитель сидів на березі моря, відпочиваючи після тривалої екскурсії. Він милувався простором і спостерігав за тим, як два хлопчики років шести гралась разом. Вони бігали, сміялись, а потім, втомившись, всілися поруч неподалік від нього і почали розмовляти:

– Ким ти хочеш стати, коли виростеш? Я хочу бути нейрохірургом.

– Я не знаю. Я ніколи про це не думав. Знаєш, я не дуже розумний...

Вітер відніс їх розмову. А вчитель задумався про те, де другий хлопчик віднайшов таку віру у обмеженість власних можливостей. Від вихователя? Від батьків? Йому шість років, і, якщо він не змінить своєї думки або хтось інший не допоможе йому змінити свою точку зору, це буде мати негативний вплив на його життя, обмежуючи віру у власні можливості та потенціал...»

Питання для обговорення:

– Закрийте очі. Уявіть свою дитину і ваше спілкування з нею. Які слова, фрази ви найчастіше використовуєте, коли розмовляєте з дитиною?

– Як реагує ваша дитина на похвалу та зауваження?

2) **Малюнки-метафори.** Одним з варіантів використання метафори у процесі індивідуальних або групових консультацій є обговорення малюнків та складання розповіді (або оповідання) за ними. Ставлячи навідні питання, заохочуючи до активного обговорення батьків, психолог підводить їх до об'єктивного розуміння існуючої проблеми, а потім і до вироблення можливих ефективних форм поведінки та корекції дитячо-батьківських відносин.

Малюнок-метафора «Замок і ключі».

Мета: допомогти в усвідомленні необхідності вибудовування індивідуального підходу до дитини та методів виховання.

Матеріал: зображення замка та зв'язка ключів.

Інструкції. Подивіться на картинки, які я приготувала для вас. Що на них зображено?.. Правильно – замок і ключі. Як ви опишете замок? Який він? (Можливі відповіді: важкий, залізний,

закритий і т.д.). Так, замок закритий. Що ж потрібно, щоб відкрити цей замок?.. Так, потрібні ключі. Ось зв'язка ключів. Чи можна відкрити замок будь-яким ключем? На жаль, ні. Може так бути, що у цій зв'язці не знайдеться потрібного ключа. Для кожного замка існує свій ключ, за допомогою якого можна відкрити запропонований замок. З чим можна порівняти замок і ключі? Так, замок – це дитина, а ключі – методи впливу на неї, методи виховання, форми і прийоми взаємодії з нею. Для того, щоб дитина відкрилась нам, необхідно правильно підібрати той єдиний ключик, тобто метод взаємодії. Чи можливо відкрити замок іншим способом, не використовуючи ключ? Так, можливо. Наприклад, за допомогою молотка або сокири. Але цей спосіб обов'язково призведе до того, що замок зламається. Те ж саме відбувається і з дитиною, її психікою, коли по відношенню до нею застосовуються неправильні, варварські методи виховання та впливу.

Малюнок-метафора «Яйце і курча».

Мета – сприяти усвідомленню особливостей протікання вікових криз (зокрема, кризи 3-х років).

Матеріал: зображення яйця.

Інструкція: Давайте поговоримо про те, як протікає криза трьох років. Для того, щоб зрозуміти краще, уявіть курча, яке ще не вилупилося з яйця. Як ви думаєте, як воно почуває себе у шкаралупі? Безпечно йому? Чи достатньо йому поживних речовин?.. Так, йому комфортно і спокійно, але...не дивлячись на це у певний момент курча руйнує шкаралупу, щоб вибратись назовні. Чому, як ви думаєте?... (Можливі відповіді: воно може задихнутись, дуже мало місця, закінчаться поживні речовини, воно росте тощо). А тепер подивимося на нашу ситуацію. Постійна опіка батьків для дитини – це така ж шкаралупа. Їй зручно, тепло та безпечно під нею. До певного моменту вона їй необхідна. Але дитина росте, міняється всередині, і приходиться день, коли вона усвідомлює, що шкаралупа заважає її росту. Тому вона починає чинити протидію попереднім умовам, починає руйнувати шкаралупу, щоб продовжити свій подальший розвиток, що й проявляється під час кризи трьох років.

3) **Метафоричні карти.** В процесі консультування батьків в якості одного з ефективних прийомів можна використовувати набори метафоричних карт з притчами, мудрими думками, висловлюваннями: «Азбука батьківської любові», «Час наймудріший», «Усі грані гармонії», «Кроки до мудрості», «Скарби життєвих сил».

Батькам пропонується прочитати вислови на запропонованих картках і вибрати ту (можна декілька), яка найкраще підходить до їх ситуації. Їм необхідно дати час для того, щоб прислухатись до себе, розібратись у своїх почуттях і згадати момент виникнення труднощів у взаємовідносинах з дитиною. Можливо, подумати про те, що могло спонукати дитину поводитись саме так і ніяк інакше та проаналізувати свою поведінку у відповідь. Далі спільно з психологом напрацьовується тактика поведінки, яка має базуватись на розумінні почуттів та намірів дитини і батьків.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Генезис поняття «метафора» виявляє наростаючу динаміку його використання у соціально-психологічних науках. Вона активізувалася з середини 1970-х років, часу, коли метафори стали об'єктом самостійного вивчення. Феноменологічно метафора проявляється в усіх сферах людської діяльності, але першою сферою є мова. Метафорична мова дозволяє фахівцю донести до клієнта відповідні повідомлення в достатньо безпечній формі і ненав'язливо запропонувати варіанти вирішення проблеми. Саме завдяки цьому набуває сенсу використання метафори у консультативній психолого-педагогічній роботі. В залежності від змісту сімейної життєвої ситуації метафори можуть виконувати експресивну, дисоціюючу, діагностичну, пояснюючу функції. Їх застосовують у ході індивідуальних або групових консультацій, використовуючи наступні варіанти: по-перше,

читання та обговорення метафор (виражених у притчах, повчальних історіях тощо) спільно з батьками, що допомагає встановити атмосферу довіри між психологом і батьками, а також стає відправним пунктом для обговорення конкретної проблеми дитячо-батьківських відносин. По-друге, *обговорення малюнків-метафор* і складання розповіді за ними дає можливість батькам об'єктивно усвідомити існуючу проблему, а потім виробити можливі ефективні форми поведінки та корекції. По-третє, *робота з метафоричними картами* «Азбука батьківської любові», «Час наймудріший», «Усі грані гармонії», «Кроки до мудрості», «Скарби життєвих сил» тощо. Осмислення змісту карти вимагає від батьків часу на роздуми, відчуття та спогади. У стані рефлексивного спокою вони можуть згадати життєві ситуації, моменти виникнення труднощів у взаємовідносинах з дитиною. Таким чином, грамотне використання метафоризації консультативного процесу може супроводжувати роботу психолога та соціального педагога з моменту збору інформації до здійснення останньої поведінкової перевірки виконаної інтервенції.

Здійснена нами актуалізація проблеми потребує подальшого обґрунтування використання метафори у роботі психологів та соціальних педагогів, зокрема, з особами із особливостями психофізичного розвитку та їх найближчим оточенням, що стане предметом наших подальших досліджень.

Література

- Алексеев К. И. Метафора как объект исследования в психологии и философии. *Вопросы психологии*. 1996. № 2. С. 73–85.
- Богданович В. Н. История и метафоры в помощь ведущему тренинга. Санкт-Петербург : Речь, 2006. 221 с.
- Бюлер К. Теория языка: репрезентативная функция языка Москва : Прогресс, 1993. 501 с.
- Василевська О. І., Дворніченко Л. Л. Метафора в роботі психолога-консультанта. *Психологія і особистість*. 2017. № 2 (12).
- Вачков И. В. Метафора как инструмент практического психолога. *Вестник практической психологии образования*. 2004. Вып. 1. С. 64.
- Гордеева Ж. В. Методолого-психологічні засади використання метафори як засобу розвитку самосвідомості особистості. *Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. Київ : Ніка-Центр, 2009. Вип. 37. С. 127–136.
- Гордон Д. Терапевтические метафоры. Санкт-Петербург, Белый кролик, 1995 196 с.
- Миллс Дж., Кроули Р. Терапевтические метафоры для детей и «внутреннего ребенка». Москва : Независимая фирма «Класс», 2000. 144 с.
- Стулкіна О., Шарлай Н. Особливості взаємозв'язку психологічних меж особистості та метаформи власного життя у ранньому юнацькому віці. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна* вип. 67, 2019. С. 75–81.

- Супрун Д. М. Педагогічні умови організації системи професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)* : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2019. Вип. 1(1). С. 130–139.
- Теория метафоры: Сборник / Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. Москва : Прогресс, 1990. 512 с.
- Шиманович Г. М. Метафора як когнітивний механізм номінації та її роль у мовній картині світу. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. № 107. С. 35-38. URL : <https://cutt.ly/6fFaiwV>
- Эриксон М. Г., Росси Э. Л. Человек из февраля: гипнотерапия и развитие самосознания личности. Москва : Класс, 2001. 256 с.
- Erickson Milton, Rossi Ernest Autohypnotic Experiences of Milton H. Erickson'» *The American Journal of Clinical Hypnosis*, July. 1977 20, 36–54.

References

- Alekseev, K. I. (1996). Metafora kak ob'ekt issledovaniya v psikhologii i filosofii. [Metaphor as an object of research in psychology and philosophy] *Voprosy psikhologii [The Issues Relevant to Psychology]*. № 2. 73–85 (rus).
- Arutyunova, N. D. & Zhurinskaya, M. A. (Eds.) (1990). Teoriya metafory [Theory of metaphor]: Sbornik / Per. s angl., fr., nem., isp., pol'sk. yaz. / Vstup. st. i sost. N. D. Arutyunovoj. Moscow : Progress (rus).
- Bogdanovich, V. N. (2006) Istoriya i metafory v pomoshch' vedushchemu treninga. [History and metaphors to help the facilitator] Saint-Petersburg : Rech' (rus).
- Byuler, K. (1993). Teoriya yazyka: reprezentativnaya funkciya yazyka [Language theory: the representative function of language] Moscow : Progress (rus).
- Erickson, Milton & Rossi, Ernest (1977). Autohypnotic Experiences of Milton H. Erickson' *The American Journal of Clinical Hypnosis*, July. 20, 36–54 (eng).
- Erikson, M. G. & Rossi, E. L. (2001). Chelovek iz fevralya: gipnoterapiya i razvitie samosoznaniya lichnosti [The man from February: hypnotherapy and the development of personality self-awareness]. Moscow : Klass (rus).
- Gordon, D. (1995). Terapevticheskie metafory. [Therapeutic metaphors] Saint Petersburg, Belyj krolik (rus).
- Hordieieva, Zh. V. (2009). Metodoloho-psykholohichni zasady vykorystannia metafory yak zasobu rozvytku samosvidomosti osobystosti. [Methodological and psychological principles of using metaphor as a means of developing personal self-awareness]. *Naukovi zapysky Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy. [Scientific Notes of G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences (NAPS) of Ukraine]*. Kyiv : Nika-Tsentr. Vyp. 37. 127–136 (ukr).
- Mills, Dzh. & Krouli, R. (2000). Terapevticheskie metafory dlya detej i «vnutrennego rebenka». [Therapeutic metaphors for children and the "inner child"] Moscow : Nezavisimaya firma «Klass» (rus).
- Stulkina, O. & Sharlai, N. (2019). Osoblyvosti vzaiemozv'iazku psykholohichnykh mezh osobystosti ta metaforamy vlasnoho zhyttia u rannomu yunatskomu vitsi. [Peculiarities of the relationship between the psychological boundaries of the individual and the metaphors of one's own life in early adolescence] *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina [The Journal of V.N.Karazin Kharkiv National University]* Vyp. 67. 75–81 (ukr).
- Shymanovych, H. M. (2007). Metafora yak kohnityvnyi mekhanizm nominatsii ta yii rol u movnii kartyni svitu [Metaphor as a cognitive mechanism of nomination and its role in the language picture of the world] *Kultura narodov Prychernomor'ia. [Culture of the Peoples of the Black Sea Region]* № 107. 35–38 (ukr).
- Suprun, D. M. (2019). Pedahohichni umovy orhanizatsii systemy profesiinoi pidhotovky psykholohiv v haluzi spetsialnoi osvity [Pedagogical conditions of the psychologists' professional training system organization in the field of special education] *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Serii: Pedahohika. Sotsialna robota): scientific journal / [editorial board : V. Nechyporenko (chief editor) and others]. Zaporizhzhia : Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council. Iss. 1(1). 130–139 (ukr).*

- Vachkov, I. V. (2004). Metafora kak instrument prakticheskogo psihologa [Metaphor as a tool of a practical psychologist] *Vestnik prakticheskoy psihologii obrazovaniya. [Bulletin of Practical Educational Psychology]* Вып. 1. p. 64 (rus).
- Vasylevska, O. I. & Dvornichenko, L. L. (2017). Metafora v roboti psykholoha konsultanta. [Metaphor in the work of a counseling psychologist] *Psykhologhiia i osobystist [Psychology and Personality]* № 2 (12) (ukr).

МЕТАФОРА КАК МЕТОД КОНСУЛЬТАТИВНОЙ РАБОТЫ ПСИХОЛОГОВ И СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ С РОДИТЕЛЯМИ

Валентина Кротенко, кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры специальной психологии и медицины, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова, Киев, Украина, e-mail: vikrotenko@gmail.com

Анна Найденова, кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры специальной психологии и медицины, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова, Киев, Украина, e-mail: flyingbirdy@gmail.com

В статье представлен метод метафор как современный эффективный метод, действующий нейродинамические механизмы рефлексии личностью актуальных жизненных событий. Проанализировано становление, сущность и функции метафоры в психолого-педагогической работе. Предложен взгляд на метафору как средство получения информации об особенностях взаимоотношений в системе «родители – ребенок». Раскрыты три варианта ее применения в консультативном процессе. Приведены примеры метафор и предоставлен методический комментарий к работе психологов и социальных педагогов с ними.

Ключевые слова: метафора, консультативная работа психолога и педагога, родители, консультирование родителей.

METAPHOR AS A METHOD OF CONSULTATIVE WORK OF PSYCHOLOGISTS AND SOCIAL TEACHERS WITH PARENTS

Valentyna Krotenko, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Special Psychology and Medicine, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine, e-mail: vikrotenko@gmail.com

Hanna Naidionova, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Special Psychology and Medicine, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine, e-mail: flyingbirdy@gmail.com

The article presents the method of metaphors as a modern effective method that involves neurodynamic mechanisms of personal reflection on current life events. The formation, essence and functions of metaphor in psychological and pedagogical work are analyzed. The genesis of the concept "metaphor" reveals the growing dynamics of its use in the social and psychological sciences. It has been active since the mid-1970s, when metaphors became the independent subject of study. Phenomenologically, metaphor is manifested in all spheres of human activity, but the first sphere of its usage is language. Metaphorical language allows a specialist to convey relevant messages to the client in a fairly secure form and unobtrusively suggest solutions to the problem. It is due to this that it makes sense to use metaphor in consultative psychological and pedagogical work.

The authors propose to regard the metaphor as a means of obtaining information about the peculiarities of the relationship in the system "parents - child". Depending on the content of the family life situation, metaphors can perform expressive, dissociative, diagnostic, explanatory functions. They are used in individual or group consultations, one can employ the following options: firstly, reading and discussing metaphors (expressed in parables, instructive stories, etc.) together with parents, which helps to establish the atmosphere of trust between a psychologist and parents, and becomes a starting point for discussion of a specific problem of child-parent relations. Second, discussing drawing with metaphors enables parents to be objectively aware of the problem and then work out possible effective behaviors and corrections. Thirdly, it is possible to work with metaphoric cards "Alphabet of parental love", "The wisest time", "All the facets of harmony", "Steps to wisdom", "Treasures of vital forces" and so on. Understanding the content of a card requires parents to think, feel and remember. In a state of reflexive calm, they can remember life situations, moments of difficulties in the relationship with their child. The

article provides examples of metaphors and gives methodological commentary on the work of psychologists and social educators with them. Thus, the competent use of metaphorization in the counseling process can accompany the work of a psychologist and social educator from the moment of gathering information to the implementation of the last behavioral check of the performed intervention.

Key words: metaphor, psychological and pedagogical counseling, method, parents, parents' counseling.

Авторський внесок: Кротенко В. І. – 50%, Найдьонова Г. О. – 50 %.

Стаття надійшла до редакції / Received 17.05.2020

Прийнята до друку / Accepted 24.06.2020

Унікальність тексту 96,6 % (Unicheck ID 1005370163)

© Кротенко Валентина Іванівна, Найдьонова Ганна Олександрівна

УДК 364 (075.8).504

Юрій Володимирович Мосасв

ORCID ID: 0000-0002-6638-3265

кандидат соціологічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи

Хортицька національна академія,

Запоріжжя, Україна

kok5000@ukr.net

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

Стаття представляє собою науковий огляд основних проблем становлення екологічної соціальної роботи в Україні. В ній проаналізовано умови, що сприяли формуванню екологічної моделі соціальної роботи в 70-их роках ХХ століття в Європі та причини ренесансу екологічної соціальної роботи в кінці ХХ- початку ХХІ століття, а також теоретичні напрацювання українських науковців у сфері запровадження екологічної соціальної роботи в Україні. У статті розкрито шляхи застосування екологічних методів та технологій соціальної роботи в межах соціальної реабілітації дітей з інвалідністю, а також вплив міжнародних глобальних екологічних ініціатив на впровадження екологічної соціальної роботи в країнах Європи.

Ключові слова: екологічна соціальна робота, зелена соціальна робота, екологічна соціалізація особистості, екологічна свідомість, екологічна психологія, цілі сталого розвитку ООН, соціальна реабілітація.

Вступ. Екологічні проблеми є феноменом ХХ століття, що перекочував у ХХІ століття і сьогодні є одним із головних викликів для всього людства. Сьогодні екологічні проблеми суттєво знижують рівень життя у більшості країн світу. Екологічні проблеми мають високий рівень актуалізованості в країнах незалежно від рівня їх економічного та культурного розвитку. Сьогодні підвищення рівня екологічності всіх сфер суспільного буття є одним з ефективних заходів у сфері протидії погіршення рівня соціального комфорту через наслідки потенційних техногенних катастроф та змін клімату. Підвищення екологічності в рамках забезпечення соціальних стандартів населення є пріоритетним напрямком сучасної соціальної держави, тому сьогодні виникла необхідність

імплемувати сучасні екологічні підходи до функціонування суспільства в соціальну сферу. Ця необхідність зумовлена тим, що підвищення екологічності відбувається з року в рік у системі соціальних відносин більшості країн світу та отримала підтримку у програмах та постановках ООН і інших авторитетних організацій, які ведуть активну боротьбу проти глобальних кліматичних змін. Для сучасної цивілізації підвищення екологічності всіх процесів, починаючи від економіки закінчуючи соціальною сферою, є не примхою або модою, а важливою складовою для виживання людської популяції.

Проблемі формування екологічної соціальної роботи в Україні приділено достатньо уваги вітчизняних вчених. Серед них, з позицій теорії та